

MAAK KENNIS MET

DE KOEHEIDE

13 SEPTEMBER 2009

De Koeheide is een gebied op de grens van Bertem, Herent en Leuven met prachtige holle wegen, houtkanten, grote percelen permanent grasland en kleine akkers. Het ligt gekneld tussen de Tervuursesteenweg en de E314. In het noorden sluit het gebied aan bij het Bertembos. In het westen loopt het over in het Bertembosveld. Het gebied vormt de overgang tussen het Brabants leemplateau in het zuiden en de Hagelandse heuvelstreek in het oosten. De Koeheide draagt dan ook de kenmerken van beide streken: het reliëf wordt in grote mate bepaald door de Diestiaanformaties in de ondergrond die verantwoordelijk zijn voor het ontstaan van de Hagelandse heuvels, terwijl de bodems werden gevormd door de lössafzettingen van latere datum.

De warme zuidhellingen van dit reliëfrijke gebied, de hoge dichtheid aan kleine landschapselementen en de deels nog aanwezige soortenrijkdom verraden de enorme mogelijkheden voor het natuurbehoud. In de kleine landschapselementen als holle wegen en houtkanten vind je sleedoorn, haagbeuk, hondsrös en meidoorn. De grote dichtheid aan kleine landschapselementen maakt het gebied aantrekkelijk voor allerlei diersoorten zoals de vrij zeldzame sleedoornpage. Ook de in Vlaanderen

bijna uitgestorven grauwe klauwier is al enkele malen opgemerkt en broedverdacht geweest in de Koeheide.

Sinds de nazomer van 2003 wordt de levendbarende hagedis terug waargenomen op de zuidhellingen van de Heiberg. Dat was alweer een kleine 15 jaar geleden. Telkens ging het om zonnende dieren op de weidepalen. Op sommige plekken groeide intussen de populatie flink aan en gelijktijdige waarnemingen van 15 exemplaren worden vaak gemeld door enthousiaste wandelaars. Verspreid over de Koeheide kunnen we nu een 6-tal populaties levendbarende hagedis terugvinden.

Holle wegen snijden zowel in de lengte als in de diepte door het landschap en vormen er bijzondere biotopen. Zoals op vele plaatsen in het Dijleland wordt niet alleen de dikkere leemlaag doorsneden maar ook grondlagen uit de formaties van Diest, Sint-Huibrechts Herne en Lede, elk met hun eigen karakteristieken. De verschillen in samenstelling van de bodem en flanken van de holle wegen zorgen voor een diverse plantengroei en dito insecten- en dierenleven. Op zandige percelen zijn relictten van heischrale graslanden te vinden.

Koeheide. Foto Eddy Macquoy

Deze heischrale graslanden herbergen gewone vleugeltjesbloem, kattendoorn, agrimonie, echte guldenroede, tormentil, geel walsto, brem en struikheide... Vooral op gebied van flora werden er een aantal spectaculaire ontdekkingen gedaan. Zo konden we de hele zomer 2007 genieten van de prachtige zandblauwtjes (*Jasione montana*) op de helling, waar twee jaar geleden Amerikaanse vogelkers werd gekapt. Het zandblauwtje mag dan een courante verschijning zijn op de Kempense zandgronden, hier in de streek is het eerder zeldzaam. De kapwerkzaamheden hebben dus hun nut bewezen want naast zandblauwtjes kregen we massale kieming van jonge bremstruikjes (*Cytisus scoparius*) en van boskruid (*Senecio sylvaticus*) op halfbeschaduwde plaatsen. Verder werden er nog liggend hertshooi (*Hypericum humifusum*) en enkele plantjes echt duizendguldenkruid (*Centaureum erythraea*) gevonden. Van de komst van deze planten op de hellingen van de Kleine Heiberg profiteren ook allerlei insecten zoals hommels, bijen en vlinders. Zo zorgen zij voor meer biodiversiteit op de Koeheide. Het betekent dat de groeiplaats terug klaar is voor een complex samenleven van vele planten en dieren. Natuurpunt probeert met het beheer gewoon gunstige voorwaarden te scheppen, de natuur doet zelf wel de rest.

De graslanden van de Koeheide hebben echter nog een schat aan boord. Begin november 2004 vonden we op de graslanden van de Koeheide maar liefst 9 soorten van een bijzondere familie paddenstoelen: de wasplaten. Ze worden ook wel de orchideeën onder de paddenstoelen genoemd. Dat heeft te maken met hun opvallend mooie en kleurrijke verschijning, maar evenzeer met hun gebondenheid aan oude, onverstoorde schrale graslanden. Naast de wasplaten werden verschillende soorten zeldzame graslandpaddenstoelen zoals knotszwammen, satijnzwammen, koraalzwammen en aardtongen aangetroffen. Vele van deze soorten zijn erg kwetsbaar en met uitsterven bedreigd. De teller van de graslandpaddenstoelen staat maar liefst op meer dan 120 soorten in hetzelfde weiland. In Vlaanderen en onze regio zijn dergelijke percelen uiterst zeldzaam geworden en wellicht op één hand te tellen.

Op de akkers van de Koeheide is plaats voor akkervogels zoals kievit, leeuwerik en geelgors. De voornaamste reden van de achteruitgang van de akkervogels in Vlaanderen zijn de veranderingen en de intensivering van de akkerbouw waardoor er steeds minder voedsel op de velden aanwezig is. Vooral in de winterperiode zijn deze vogels afhankelijk van zaden van grassen, onkruiden en liefst van al graan. Daarom heeft de Koeheideploeg enkele jaren geleden werk gemaakt van een gorzenakker op de Grote Heiberg. Die akker van ongeveer 30 are wordt niet behandeld met pesticiden en ingezaaid met tarwe of gerst waarvan de opbrengst tot na de winter blijft staan. De afgelopen winters resulteerde dat in grote groepen geelgorzen van soms meer dan 70 stuks. De geelgors is één van die soorten van het agrarisch cultuurlandschap die sterk achteruitgaan in Vlaanderen en is daarom ook opgenomen op de Rode Lijst. De geelgors is praktisch verdwenen uit het grootste gedeelte van Vlaanderen of herleid tot een relict populatie.

Een relatief eenvoudige ingreep als het in stand houden van een graanakker levert meteen al resultaat op. En zoals het vaker gebeurt met natuurbehoudsmaatregelen voor één soort, profiteren ook andere soorten hiervan. Zo oefent de grote hoeveelheid muizen die een dergelijke akker kan herbergen een grote aantrekkingskracht uit op de pleisterende torenvalk. De akkeronkruiden zoals wilde peen lokten dan weer heel wat insecten waaronder een groot aantal koninginpages.

Sneeuwzwammetje, een wasplaat. Foto Eddy Macquoy

De Koeheide werd destijds door de wetgever voorzien als natuurgebied op het gewestplan. Later werd het gerangschikt als landschap. De voorbije jaren kreeg het gebied nog bijkomende bescherming door opname in het VEN en de aanduiding als Habitatrichtlijngebied. Dit betekende niet dat er een natuurgericht beheer werd gevoerd. Zoals in zoveel gebieden in Vlaanderen verdwenen er de laatste decennia heel wat dieren en plantensoorten. De tijd is spijtig genoeg voorbij dat natuur alomtegenwoordig is. Het huidige grondgebruik werd ook op de Koeheide te intensief voor de meeste planten en dieren. Om de soortenrijkdom in een gebied zoals de Koeheide te behouden is een aangepast beheer absoluut noodzakelijk. Sinds enkele jaren heeft een steeds groter wordende ploeg van vrijwilligers van Natuurpunt Leuven en Natuurpunt VIJL haar schouders onder het beheer van het gebied gezet. Het reservaat groeide de laatste tijd flink aan en beslaat nu bijna 20 hectaren. De gunstige ontwikkeling in de samenwerking tussen de gemeentelijke overheden van Bertem en Leuven, Natuurpunt en enkele plaatselijke landbouwers is daar niet vreemd aan. Op de percelen die de vereniging al in beheer kon nemen werden houtkanten en bermen van holle wegen - waar nodig - onderhouden en heraangelegd, bremvelden werden verjongd, bloemrijke graslanden werden hersteld door een aangepast maai- of begrazingsbeheer. De Kleine Heiberg werd door vele vrijwilligers ontdaan van Amerikaanse vogelkers en werd weer de 'Hai-berg' zoals de buurtbewonders hem kenden in vroeger dagen.

Je kan op velerlei wijze genieten van de Koeheide: de vele veld- en boswegen die het gebied doorkruisen bieden heel wat fiets- en wandelmogelijkheden. Actief meewerken aan het natuurbeheer van de Koeheide kan ook. De ploeg vrijwilligers werkt iedere tweede zaterdag van de maand een voormiddag lang in het gebied. Helpende handen zijn daarbij meer dan welkom. Voor info over de maandelijkse geleide wandelingen en werkdagen surf je best eens naar www.koeheide.be. Maar we verwachten jullie alvast op 13 september voor de Koeheidedag editie 2009.

Eddy Macquoy, conservator Koeheide
www.koeheide.be

Carmi

pioniersponsor

en partner in natuur sinds 1997

2009	Broek Boortmeerbeek
2008	pimpernelweide
2007	Wandelkaart III
2006	Pikhakendonk
2005	Wandelpad Broek Boortmeerbeek
2004	Klantenprogramma
2003	Klantenprogramma
2002	Wandelkaart II
2001	Fonds
2000	Wandelkaart I
1999	Hamsterproject
1998	Mene-Jordaan
1997	Meldert

SCHOENEN

partner in natuur sinds 1997

natuurpunt
Oost-Brabant

Waar staat Carmi voor?

Carmi is een ruime familie-winkel en biedt een gecombineerd aanbod van schoenen en kleding, met de nadruk op merken uit het midden- en hoger segment. De klant kan er kiezen uit een volledig persoonlijke bediening, of kan zelf het aanbod ontdekken. "Carmi partner in natuur sinds 1997" heeft winkels te Zemst, Korbeek-Lo en Aubel. Carmi wil graag meehelpen aan het leefmilieu en sloeg daarom de handen in elkaar met Natuurpunt Oost-Brabant.

Sponsoring Carmi

Carmi heeft de waarde van de natuur voor de mens altijd zeer hoog ingeschat. Al meer dan 10 jaar geleden, in 1997, ging Carmi een 'partnership in natuur' aan met Natuurpunt Oost-Brabant. Op deze manier wilde Carmi haar steentje bijdragen aan het behoud van de natuur en de verbetering van het leefmilieu. Sindsdien sponsorde Carmi verschillende aankoopprojecten van Natuurpunt binnen Oost-Brabant en hielp deze natuurgebieden verder uit te bouwen. Zo werd ondermeer de aankoop van een natuurgebied in Meldert gefinancierd en werd het hamsterproject in de Mene-Jordaanvallei mee mogelijk gemaakt. In 2000, 2002 en 2007 worden verschillende wandelkaarten uitgebracht, o.a. voor de Wijngaardberg in Rotselaar, de Mene-Jordaanvallei in Hoegaarden, het Bos van AA in Zemst, het Kastanjebos in Herent en de Molenheide in Aarschot. Deze laten families toe in elk seizoen de mooiste plekjes van de natuur in Brabant te ontdekken. In 2005 wordt een structurele samenwerkings- en sponsorings-overeenkomst afgesloten tussen beide partijen voor een periode van 4 jaar. Carmi zal 28.000 € investeren in de aankoop van natuurgebieden in de Midden-Dijlevallei voornamelijk Boortmeerbeek met Pikhakendonk en het Broek. Door de aankoop van de Pimpernelweide in Pikhakendonk, kon de overleving van de grote pimpernel, die zeldzaam is in Vlaanderen, veilig gesteld worden. Zo groeit Pikhakendonk opnieuw uit tot een prachtig wandelgebied voor iedereen.

De afgelopen jaren werden ook verschillende grote natuurwandelingen georganiseerd voor klanten, o.a. door de natuurgebieden van de Mene-Jordaanvallei. Themadagen zoals 'Pikhakendonk Spéciale' en de ooievaarswandeling 'Ciconia Ciconia' trokken veel publiek. De laatste jaren werd Carmi speciale gast en sponsor van de Walk for Nature in Oost-Brabant, die telkens in een andere regio duizenden mensen op de been brengt voor een dag wandelen en genieten in de natuur. Dit jaar in april ging die door in Bunsbeek en straks op zondag 13 september wandelen we mee op de Koeheide in Bertem. In zijn winkels organiseert Carmi de draagtassenactie. Bij iedere aankoop laat Carmi zijn klanten de keuze om een draagtas te nemen of niet. Indien ze er geen nemen, wordt de kostprijs van de tas (0,12€) doorgestort aan Natuurpunt. Op die manier ontlasten ze niet alleen het milieu, maar helpen ze ook Natuurpunt. Zo werd tot nu toe al bijna 50.000 € aan Natuurpunt Oost-Brabant geschonken.

Straks ter gelegenheid van de voortzetting van de overeenkomst met Natuurpunt Oost-Brabant en het bereiken van de mijlpaal van 50.000 € wil Carmi, als 'partner in natuur', zijn plannen met en voor de natuur voor de komende 5 jaar ontvouwen. Dit maakt ons als natuurliefhebbers niet alleen blij en dankbaar maar ook nieuwsgierig.

Op stap door de Vlaams-Brabantse natuurgebieden.

Pikhakendonk en de pimpernel

Pikhakendonk is een cultuurhistorisch landschap in de Dijlevallei, tussen Hever (Donk) en de Rijmenamse baan in Boortmeerbeek, dat vooral bestaat uit natte weiden eertijds omzoomd door meidoorn en sleedoornhagen die het vee in toom hielden. Voor de Dijle getemd werd door dijken, meanderde ze door het landschap en overstromde Pikhakendonk praktisch ieder jaar, waarbij vruchtbaar slib achterbleef op de weiden. Dit tot grote vreugde van de boeren die er elk voorjaar het vee vetmestten voor de veemarkten of in juni hooiden. Het gaf ook de in Vlaanderen zeldzame grote pimpernel (Eng: scarlet) volop de kans te bloeien met dieprode kleur in juli en augustus. Door bemesting en drooglegging stond de grote pimpernel echter op de rand van uitsterven. De grote pimpernel was de biotoop van het (verdwenen) pimpernelblauwtje, een vlindertje met een complexe levenscyclus samen met mieren en schimmels, eigen aan die grond. De weiden werden afgezoomd met mei- en sleedoorn (vandaar de naam Pikhaken), soms wegedoorn en op de meer kalkrijke plaatsen komt ook de kardinaalsmuts voor. Sleedoorn is de habitat van de sleedoornpage, een weinig zichtbare vlinder die in de toppen van de sleedoorn leeft en zijn eitjes in de bladoksels legt om te overwinteren. De oude afgesneden Dijlemeanders ("coupures") dienen als veedrinkpoelen en bezitten een rijk amfibieënleven, waar het goed toeven is voor de ijsvogel, de reiger en de ooievaar. Het openhouden van deze Dijle-armen is cruciaal. Dankzij de sponsoring van Carmi konden de pimpernelweiden verworven worden en kan het cultuurlandschap met meidoorn in oude glorie hersteld worden. We hopen intens op de terugkeer van het pimpernelblauwtje.

Project Mene-Jordaan en hamsters

Carmi investeerde mee in de aankoop van 5 ha natuurgebied in de Mene-Jordaanvallei (Hoegaarden-Boutersem) en het hamsterproject. Het verspreidingsgebied van de wilde hamster blijft bij ons beperkt tot de akkergebieden met een voor het bouwen van hamsterburchten geschikte leembodem. Door de moderne landbouwmethodes is ze bijzonder zeldzaam geworden. Het reservaat Mene-Jordaanvallei biedt perspectieven om deze bedreigde diersoort nieuwe kansen te geven.

Hamster. Foto Fotovilda Rollin Verlinde

Niet alleen voor de hamster, maar ook voor de akkerfauna en flora is dit natuurgebied met zijn zuidelijk georiënteerde kalkrijke hellingen belangrijk. Daarom richtte de Natuurpuntafdeling Velpe-Mene er het eerste akkerreservaat in op het Pertseveld. De naam verwijst naar de wijngaarden die hier tijdens de Middeleeuwen voorkwamen. Aanvankelijk ging de aandacht vooral naar de typisch en zeldzame akkerkruiden die terug verschenen, zoals kleine wolfsmelk, spiesleeuwenbek, blauw walstro en groot spiegelklokje. Maar de akkerreservaten bleken ook een zegen te zijn voor de bedreigde gorzen (geelgorz en grauwe gorz) omdat het graan er bleef staan tot na de winter en zo een gedekte tafel vormde voor de akkervogels in deze periode met weinig voedsel. Het succesrijke project 'Graan voor gorzen' in de afdeling Velpe-Mene was geboren (zie www.graanvoorgorzen.be of www.velpe-mene.be).

Het Boortmeerbeeks Broek: Een Broek vol leven

Het Boortmeerbeeks Broek is een uitgestrekt (170 ha) lichtgolvend afwisselend nat en droog gebied met talrijke beken, poelen en een zeer wisselende open en gesloten vegetatie met weiden en bossen. Een rij van opeenvolgende poelen en vijvers vormt een ideale verblijfplaats voor amfibieën. De hakhoutbossen lokken vele zangvogels. De kleinschalige landbouw met hooilanden en begrazing is er nog actief. De meanderende Leibeek (de vroegere bedding van de Dijle) zoekt haar weg door de vallei naar de Dijle, langs de resten van een oud waterslot ('t Hoff te Ghoye, afgebroken in 1855). De wandelroute door het Broek en details over de bezienswaardigheden, de fauna en flora, kun je vinden in de wandelgids van Carmi (editie 2007)

Koeheidedag

zondag 13 september 2009
een brede waaier van activiteiten
van 8u00 tot 18u00

Koeheidedag

Een hele dag in en over het natuurreservaat de Koeheide met info over fauna en flora van de Koeheide, prijsuitreiking schilderwedstrijd 'Koeheide in de verf', cafetaria, kindersanimatie, infostands rond natuur, vele themawandelingen op de Koeheide.

■ **Locatie:** Gemeenteschool van Bertem

■ **Deelname:** 1 € voor niet-leden, Carmi-klanten gratis

Doorlopend landschapsposten op de Koeheide

over de fauna en flora van de Koeheide, de levendbarende hagedissen, hazelwormen, het landschap, de schapen en het beheer van de Koeheide. Wandelaars kunnen individueel of in groep kennis maken met deze landschapsposten.

Een hapje en een drankje

wilde kruiden-soep (met brood en wilde kruidenboter)
d'ao boan-omelet (omelet boerenwormkruid)
'heide-witje' (broodje met platte kaas en kruiden)
broodje hollandse kaas + bieslook

Verkrijgbaar de hele dag door

■ **Locatie:** Gemeenteschool van Bertem

Symposium: Koeheide in de verf

10u30: Symposium over de biodiversiteit van de Koeheide,
aansluitend prijsuitreiking van de schilderwedstrijd Koeheide in de verf.

■ **Locatie:** Zaal de Vleugt in het Gemeentehuis.

Wandelingen

Om 8u00 vertrekt er een vroege vogelwandeling. Mogelijkheid tot ontbijt na de wandeling.

Vanaf 10u00 tot 18u00 starten er om het uur gegidste thema- en natuur- en landschapswandelingen (6 tot 12 km). Tijdens de wandeling zijn er ontmoetingen met de schaapherder en zijn kudde, landschapsposten, koeheideschilders en -dichters...

Zelf gaan wandelen met het nieuwe wandelplan kan ook. Hier kan je kennis maken met dit indrukwekkende landschap, wijde vergezichten, bloedmooie natuur,... Voor deze Koeheidedag werden er vier wandelingen uitgetekend die wandelaars zelf kunnen volgen aan de hand van een duidelijke markering. Deze wandelingen komen voorbij de landschapsposten: Bertembos, levendbarende hagedis en hazelworm, het landschap, schapen op de Koeheide en natuurbeheer op de Koeheide.

Avon(a)tuurtochten

voor kinderen georganiseerd door de jeugdbond van Natuurstudie en Milieubescherming. Er worden twee tochten voorzien met start om 11u00 en 15u00.

■ **Locatie:** startplaats is de Gemeenteschool van Bertem

Carmi Tombola

Om 16u30 zijn er 10 Carmi-geschenkbonnen van 100 euro te winnen door de bezoekers van de Koeheidedag. Iedere bezoeker neemt deel door zijn/haar inschrijvingsstrookje.

■ **Locatie:** startplaats is de Gemeenteschool van Bertem

Een organisatie van de Natuurpuntafdelingen Leuven en Land van Voer, IJse en Laan

Meer info? www.koeheide.be